

ÇOCUK ERGEN RUH SAĞLIĞINI GELİŞTİRME VE KORUMA

EDİTÖRLER:

Doç. Dr. Satı Doğan
Doç. Dr. Burcu Arkan
Dr. Öğr. Üyesi Belgin Varol
Dr. Öğr. Üyesi Dudu Karakaya

Psikiyatri Hemşireleri Derneği Yayınları
No: 3

Ankara Nobel Tıp
Kitapevleri LTD. ŞTİ.
markasıdır.

Psikiyatri Hemşireleri Derneği Yayınları
No: 3

Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığını

Geliştirme ve Koruma

EDİTÖRLER

Doç. Dr. Satı Doğan

Doç. Dr. Burcu Arkan

Dr. Öğr. Üyesi Belgin Varol

Dr. Öğr. Üyesi Dudu Karakaya

Ankara Nobel Tıp
Kitabevleri LTD. ŞTİ.
markasıdır.

© 2024 Ankara Nobel Tıp Kitabevleri Ltd. Şti.

Psikiyatri Hemşireleri Derneği Yayınları No: 3
ÇOCUK ve ERGEN RUH SAĞLIĞINI GELİŞTİRME VE KORUMA

Birinci Baskı: 2024

EDİTÖRLER: Doç. Dr. Satı Doğan, Doç. Dr. Burcu Arkan,
Dr. Öğr. Üyesi Belgin Varol, Dr. Öğr. Üyesi Dudu Karakaya

ISBN: 978-625-6340-71-8

**Ankara Nobel Tıp
Kitabevleri LTD. ŞTİ.
markasıdır.**

Kitaptaki bölüm içeriklerinin sorumluluğu, yazarlarına aittir.

5846 ve 2936 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri yayım hükümleri gereğince herhangi bir bölümü, resmi veya yazısı, yazarların ve yayıncısının izni alınmadan tekrarlanamaz, basılamaz, kopyası çıkarılamaz, fotokopisi alınamaz veya kopya anlamı taşıyabilecek hiçbir işlem yapılamaz.

Medikal bilgiler sürekli değişmekte ve güncellenmektedir. Standart güvenlik uygulamaları dikkate alınmalıdır. Yeni araştırmalar ve klinik tecrübeler ışığında, tedavilerde ve ilaç uygulamalarında değişiklikler yapılması gerekli olabilir. Okuyuculara, ilaçlar hakkında üretici firma tarafından sağlanan son bilgileri mutlaka kontrol etmeleri önerilir. Dozaj, uygulama şekilleri ve kontrendikasyonlar; güncel bilgiler ışığında sürekli olarak takip edilmelidir. Her hasta için en iyi tedavi şeklini, en doğru ilaçları ve dozları belirlemek; uygulamayı yapan hekim sorumluluğundadır. Yayıncı ve editörler bu yayından dolayı meydana gelebilecek hastaya ve ekipmanlara ait herhangi bir zarar veya hasardan sorumlu değildir.

- Yayına Hazırlayan** : Ankara Nobel Tıp Kitabevleri
Yayın Koordinatörü : Mehmet Ali KARACA (mehmetalikaraca@ankaranobel.com)
Grafik Tasarım : Ankara Nobel Tıp Kitabevleri Grafik Birimi
Baskı ve cilt : Ankara Özgür Matbaacılık Basım Yayın Dağıtım Sanayi Ticaret Anonim Şirketi
1250 Cadde No: 25 Ostim OSB Yenimahalle / ANKARA
Sertifika No : 46821
Baskı Tarihi : 2024, Ankara

MERKEZ ANKARA NOBEL TIP KİTABEVLERİ LTD. ŞTİ.	ŞUBE: SİHHİYE ANKARA NOBEL TIP KİTABEVLERİ LTD. ŞTİ.
Adres: Sağlık 1 Sok. No: 17/D Sıhhiye / ANKARA Tel: 0 532 154 58 43 - 0 312 434 10 87 0 312 434 05 17 - 0 312 434 02 99 E-mail: info@ankaranobel.com	Adres: Süleyman Sırrı Cad. No: 16/1 Sıhhiye / ANKARA Tel: 0 312 432 05 18 E-mail: info@ankaranobel.com
ŞUBE: ÇAPA ANKARA NOBEL TIP KİTABEVLERİ LTD. ŞTİ.	ŞUBE: KADIKÖY ANKARA NOBEL TIP KİTABEVLERİ LTD. ŞTİ.
Adres: Şehremini Mah. Köprülü Mehmet Paşa Sk. No 31/C Çapa/İSTANBUL Tel: 0 535 028 22 62 - 0 212 589 10 50 E-mail: info@ankaranobel.com	Adres: Rasim Paşa Mah. Rıhtım Cad. Derya İş Mrk. No: 28/18 Kadıköy / İSTANBUL Tel: 0 535 629 23 63 - 0 216 550 09 07 E-mail: info@ankaranobel.com

Online Satış: www.ankaranobel.com

ÖNSÖZ

Psikiyatri Hemşireleri Derneği Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Komisyonu olarak, çocuk ve ergen ruh sağlığı konusunda Türkiye'deki sınırlı kaynak sayısını göz önünde bulundurarak bu değerli çalışmayı hayata geçirdik. Bu kitap, büyük bir ekip çalışmasının ürünü olup, uzun ve meşakkatli bir sürecin sonunda ortaya çıkmıştır. Kitabımızın yazarları, Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Komisyonu'nun değerli üyeleridir ve bu alandaki engin bilgi ve deneyimlerini okuyucularla paylaşmaktadırlar.

Çocuk ve ergen ruh sağlığını korumak ve geliştirmek, onların sağlıklı bireyler olarak topluma katılmalarını sağlamak ve gelecekteki ruh sağlığı sorunlarını önlemek açısından büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, elinizdeki bu kitap, çocuk ve ergen ruh sağlığını desteklemek için kritik bilgiler ve rehberlikler sunan bir başvuru kaynağı olarak büyük bir öneme sahiptir. Bu kitap hemşirelik öğrencilerinin, hemşirelerin, hemşirelik akademisyenlerinin yanı sıra, çocuk ve ergen ruh sağlığı alanında faaliyet gösteren tüm profesyonellere rehberlik edecek bir kaynak olarak tasarlanmıştır.

Bu çalışma, alandaki önemli bir ihtiyacı karşılamak adına hazırladığımız ilk kitaptır ve bir sonraki kitabımızın öncüsü niteliğindedir. Bir sonraki kitabımızda ise çocuk ve ergenlerde görülen ruhsal sorunlar ve ruhsal sorunu olan çocuk ve ergenlerin hemşirelik bakımına ilişkin ayrıntılı bilgiler sunulacaktır.

Bu projeye destek veren Psikiyatri Hemşireleri Derneği Yönetim Kurulu'na, tüm yazarlara, editör yardımcısı olarak görev alan Arş. Gör. Dr. Emine Cincioğlu, Arş. Gör. Arif Özparlak, Bil. Uzm. Hilal Kara'ya ve kitabımızın basımını üstlenen Ankara Nobel Yayınevi'ne en içten teşekkürlerimizi sunarız. Kitabımızın, alanda çalışan tüm profesyonellere faydalı olmasını temenni ederiz.

Doç. Dr. Satı Doğan

Doç. Dr. Burcu Arkan

Dr. Öğr. Üyesi Belgin Varol

Dr. Öğr. Üyesi Dudu Karakaya

ÖNSÖZ

15 Mayıs 2000 yılında kurulan Psikiyatri Hemşireleri Derneği'miz, hem örgütlenme hem de bilimsel niteliği geliştirme ve yaygınlaştırma amacı doğrultusunda bilimsel yayınlara hız kazandırmaya devam etmektedir.

Alanyazında gereksinim olan bilimsel yayınlardan dernek yayınları olarak "Psikiyatri Hemşireliği Sertifika Konuları" isimli ilk kitabımızı 2020 yılında yayınladık ve yayınlarımızın sayısının giderek artacağına inancım tamdır. "Klinikte ve alanda çalışan meslektaşlarımızın gereksinimleri akademik alanda çalışan bizlerin sorumluluğudur" düşüncesinden yola çıkılarak üçüncüsü olan "Çocuk Ergen Ruh Sağlığını Koruma ve Geliştirme" başlıklı kitabımızı da siz okurlarımıza sunmanın onurunu yaşıyorum... Bu kitapların dernek yararına basılmasının ilk başlatıcısı olarak basım aşamasında da derneğimizin başkanı olduğum için sizlere hitaben önsözü yazma işi bana verildi.

Psikiyatri Hemşireleri Derneği üyeleri olarak bilimsel bilginin paylaşımı bilincini aşılama da öncüyüz. Derneğimizin Çocuk Ergen Ruh Sağlığı Komisyonu, bu alanda yazılı bir kitabın olmayışının farkındaydılar. Bu gereksinimin karşılanması için bir araya geldiler ve omuz omuza çalışarak kitabın yazılmasını sağladılar...Konu alanında bilimsel yeterliği olan arkadaşlar özenle seçilerek bilimsel bilginin en iyi şekilde sunumu için çabaladılar. Konu içerikleri genellikle çocuk-ergen ruh sağlığının temelleri, dünyada ve Türkiye'de çocuk ergen ruh sağlığının tarihsel gelişimi, çocukluk ve ergenlik dönemleri ile ilgili temel kavramlar, ilgili politikalar, ruh sağlığı politikalarının mevcut durumu ve politika oluşturmanın gerekliliği, gelişim kuramları ve evreleri yer almaktadır. Kitapta ayrıca, çocukla iletişim, oyun ve öğrenme, oyunun terapötik amaçlı kullanımı, çocuk ve ergende kriz ve krize müdahale ile hemşirenin ileri rollerini öğretmeye yararlı konular da yer almaktadır. İlerleyen konular günümüz toplumu için de son derece gerekli çocuk ihmal ve istismarı, kurum bakımı altında olan çocuk ve ergenler yaşadıkları tüm sorunlar boyutlarıyla ele alınmış, bağımlılık konusu özellikle okul ortamındaki sorunlarıyla tartışılmıştır.

Ailede kronik hastalık: ebeveyn ve çocuk-ergen, damgalama ve damgalamayla mücadele stratejileri olgu örnekleriyle işlenmiş, çocuk ve ergen ruh sağlığına ilişkin yasal ve etik konular yer almıştır. Ayrıca, çocuk ve ergende ruh sağlığını güçlendirme temelli uygulamalar, okul ve ebeveyn temelli programlarla sonlandırılmıştır.

15 bölümlük bu kitabın, Derneğimiz yayın kültürünün oluşturulması, uygulama alanlarındaki bilgi gereksinimini karşılaması ve birlikte güçlenme adına çok kıymetli olduğunu düşünüyorum.

Psikiyatri hemşireliğinin çocuk ve ergen ruh sağlığı alanında çalışanlara rehber olacak bu kitaba emeği geçen çok değerli editörlerimize, yazarlarımıza ve yayınlanma sürecindeki iş birliği için Ankara Nobel Tıp Kitabevi'ne katkıları için çok teşekkür ediyorum.

Dernek yayınları kültürünün sürdürülmesi ve bu kitabın tüm okuyucu/kullanıcılara yararlı olması dileğiyle....

Prof. Dr. Fatma Öz
Psikiyatri Hemşireleri Derneği Önceki Başkanı
Ankara, 2024

YAZAR BİLGİLERİ

Arş. Gör. Bil. Uzm. Arif ÖZPARLAK, Akdeniz Üniversitesi
Dr. Ayşe AKSOY, Karaman Eğitim ve Araştırma Hastanesi
Dr. Öğr. Üyesi Belgin VAROL, Sağlık Bilimleri Üniversitesi
Doç. Dr. Burcu ARKAN, Bursa Uludağ Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Burcu ÖZKUL, La Trobe University / İzmir Ekonomi Üniversitesi
Arş. Gör. Bil. Uzm. Cennet KARA ÖZÇALIK, İstanbul Kültür Üniversitesi
Arş. Gör. Bil. Uzm. Dilara SERT KASIM, Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Dudu KARAKAYA, Akdeniz Üniversitesi
Arş. Gör. Dr. Eda ALBAYRAK GÜNDAY, Erciyes Üniversitesi
Arş. Gör. Dr. Emine CİNCİOĞLU, Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Funda GÜMÜŞ, Dicle Üniversitesi
Bil. Uzm. Gülçin UZUNOĞLU, Manisa Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesi
Doç. Dr. Gülseren ÇITAK TUNÇ, Bursa Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Gülseren KESKİN, Ege Üniversitesi
Arş. Gör. Dr. Gülsenay TAŞ SOYLU, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi
Dr. Hatice DAYILAR CANDAN, İzmir Şehir Hastanesi
Bil. Uzm. Hilal KARA, Antalya Şehir Hastanesi
Dr. Öğr. Üyesi Kübra TAN, Artvin Çoruh Üniversitesi
Arş. Gör. Bil. Uzm. Melisa BULUT, Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nurten Gülsüm BAYRAK, Giresun Üniversitesi
Doç. Dr. Nalan GÖRDELES BEŞER, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Öğr. Gör. Dr. Nesrin ÇUNKUŞ KÖKTAŞ, Pamukkale Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nurgül KARAKURT, Erzurum Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Nurgül ÖZDEMİR, Gaziantep Üniversitesi
Doç. Dr. Oya Sevcan ORAK, Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Öğr. Gör. Bil. Uzm. Rahime ATAĞOĞLU YILMAZ, İstanbul Esenyurt Üniversitesi
Doç. Dr. Satı DOĞAN, Ege Üniversitesi
Bil. Uzm. Selma HASANOĞLU, Üsküdar Üniversitesi (Lisansüstü Öğrencisi)
Bil. Uzm. Sümeyra DEMİRELİ, Atatürk Üniversitesi (Lisansüstü Öğrencisi)
Dr. Öğr. Üyesi Vesile ADIGÜZEL, Yalova Üniversitesi
Öğr. Gör. Dr. Yasemin ÖZEL, Kastamonu Üniversitesi
Dr. Yasemin YALÇIN AKMAN, Mersin Şehir Eğitim ve Araştırma Hastanesi
Doç. Dr. Yunus KAYA, Aksaray Üniversitesi

* Yazar bilgileri, alfabetik sıraya göre yazılmıştır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	III
ÖNSÖZ.....	IV
YAZAR BİLGİLERİ.....	VI

1. Bölüm

Çocuk Ergen Ruh Sağlığının Temelleri.....	1
<i>Doç. Dr. Nurgül Özdemir, Dr. Öğr. Üyesi Vesile Adıgüzel</i>	
GİRİŞ.....	1
1. DÜNYA'DA ÇOCUK ERGEN RUH SAĞLIĞININ TARİHSEL GELİŞİMİ.....	1
2. TÜRKİYE'DE ÇOCUK ERGEN RUH SAĞLIĞININ TARİHSEL GELİŞİMİ .	2
3. DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE ÇOCUK ERGEN RUH SAĞLIĞI HEMŞİRELİĞİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ	3
4. TEMEL KAVRAMLAR: ÇOCUKLUK DÖNEMLERİ	4
4.1. Çocukluk Dönemini Ele Alan Kuramlar	4
4.1.1. <i>Psikanalitik kuram</i>	4
4.1.2. <i>Psikososyal gelişim kuramı</i>	5
4.1.3. <i>Bilişsel gelişim kuramı.....</i>	5
5. TEMEL KAVRAMLAR: ERGENLİK DÖNEMİ	5
5.1. Ergenlik Dönemini Ele Alan Kuramlar	6
5.1.1. <i>Psikoanalitik kuram</i>	6
5.1.2. <i>Psikososyal gelişim kuramı</i>	6
5.1.3. <i>Bilişsel gelişim kuramı.....</i>	7
5.1.4. <i>Öğrenme kuramı</i>	7
5.1.5. <i>Ekolojik sistem kuramı</i>	7
SONUÇ	10
KAYNAKLAR	10

2. Bölüm

Dünya'da ve Türkiye'de Çocuk-Ergen Ruh Sağlığı İle İlgili Politikalar	13
<i>Bil. Uzm. Gülçin Uzunoğlu, Prof. Dr. Gülseren Keskin</i>	
GİRİŞ.....	14

1. ÇOCUK VE ERGEN SAĞLIĞI POLİTİKASI OLUŞTURMANIN GEREKLİLİĞİ	15
2. ÜLKEMİZDE ÇOCUK VE ERGEN RUH SAĞLIĞI POLİTİKALARININ DURUMU	16
3. ÇOCUK VE ERGEN RUH SAĞLIĞINA İLİŞKİN TOPLUMSAL SORUNLAR VE POLİTİKALAR	17
3.1. Çocuk ve Ergen Yaşta Evlilikler, Ruhsal Sorunlar ve Politikalar.....	17
3.2. Çocuk ve Ergen Yoksulluğu, Ruhsal Sorunlar ve Politikalar	20
3.3. Çocuk ve Ergene Yönelik İhmal, İstismar, Ruhsal Sorunlar ve Politikalar.....	21
4. DÜNYADA ÇOCUK VE ERGEN PSİKIYATRİ POLİTİKALARININ DURUMU	23
5. ÇOCUK VE ERGEN RUH SAĞLIĞI POLİTİKALARININ OLUŞTURULMASI İÇİN HEDEFLER	24
SONUÇ	25
KAYNAKLAR	25

3. Bölüm

Gelişim Kuramları.....	29
------------------------	----

Dr. Öğr. Üyesi Nurgül Karakurt, Arş. Gör. Bil. Uzm. Melisa Bulut

GİRİŞ.....	30
1. PSİKoseksüel Gelişim Kuramı.....	31
1.1. Oral Dönem	32
1.2. Anal Dönem	33
1.3. Fallik Dönem	33
1.4. Gizil Dönem.....	34
1.5. Genital Dönem	34
2. BİLİŞSEL Gelişim Kuramı	34
2.1. Duyusal-Motor Dönem	35
2.2. İşlem Öncesi Dönem	35
2.3. Somut İşlemler Dönemi	36
2.4. Soyut İşlemler Dönemi	36
3. PSİKOSOSYAL Gelişim Kuramı	36
3.1. Temel Güven Duygusu Karşında Güvensizlik	37
3.2. Bağımsızlığa Karşı Utanma ve Şüphencilik	38
3.3. Girişkenliğe Karşı Suçluluk Duyuma	38
3.4. Başarıya Karşı Aşağılık Duygusu	39
3.5. Kimlik Kazanmaya Karşı Rol Karmaşası	40
3.6. Yakınlık Arayışına Karşı Yalnızlık	40
3.7. Üretkenliğe Karşı Duraklama	40
3.8. Benlik Bütünlüğüne Karşı Umutsuzluk	41

4. AHLAKİ GELİŞİM KURAMI	41
4.1. Düzey 1: Gelenek Öncesi Ahlak	41
4.2. Düzey 2: Geleneksel Ahlak	42
4.3. Düzey 3: Gelenek Sonrası Ahlak	42
5. BAĞLANMA KURAMI	43
6. AYRIŞMA BİREYSELLEŞME KURAMI	46
6.1. Faz 1: Normal Otistik Dönem (0-1 Ay)	47
6.2. Faz 2: Normal Simbiyotik Aşama (1-5 Ay).....	47
6.3. Faz 3: Ayrışma-Bireyselleşme Aşaması (5-24 ay)	48
6.3.1. Farklılaşma/Kuluçkadan Çıkma (5-9 aylar)	48
6.3.2. Alıştırma (9-14 ay)	48
6.3.3. Yakınlaşma (14-24 ay)	48
6.3.4. Nesne Sabitliği (24 ay ve sonrası)	48
SONUÇ	49
KAYNAKLAR	49

4. Bölüm

Çocuk ve Ergende Sağlıklı Gelişim Özellikleri	51
<i>Doç. Dr. Yunus Kaya, Bil. Uzm. Sümeyra Demireli</i>	
GİRİŞ	51
1. BEBEKLİK DÖNEMİ (0-1 YAŞ)	52
2. ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİ (1-3 YAŞ)	57
3. OYUN ÇAĞI YA DA OKUL ÖNCESİ DÖNEM (3-6 YAŞ)	60
4. GEÇ ÇOCUKLUK YA DA OKUL ÇAĞI DÖNEMİ (7-11 YAŞ)	66
5. ERGENLİK DÖNEMİ (12-18 YAŞ)	70
SONUÇ	74
KAYNAKLAR	75

5. Bölüm

Çocukla İletişim	79
<i>Öğr. Gör. Dr. Yasemin Özel, Arş. Gör. Bil. Uzm. Dilara Sert Kasım, Bil. Uzm. Selma Hasanoğlu</i>	
GİRİŞ	79
1. İLETİŞİMİN KAVRAMSAL YAKLAŞIMI	80
1.1. İletişimin Temelleri	80
1.2. İletişim Modelleri	81
1.3. İletişimin Ögeleri.....	82
1.4. İletişim İlkeleri.....	83
1.5. İletişim Engelleri	83
1.6. Çocuklarla İletişimde Dikkat Edilmesi Gerekenler.....	84

2. İLETİŞİMSEL YAKLAŞIMLAR.....	85
2.1. Oyun Temelli Bebek-Çocuk Yaklaşımı	85
2.1.1. <i>Oyun Temelli Bebek-Çocuk Yaklaşımının Tanımı ve Önemi.....</i>	<i>86</i>
2.1.2. <i>Oyun Temelli Bebek-Çocuk Yaklaşımının Uygulanması İçin Gerekli Koşullar.....</i>	<i>86</i>
2.1.3. <i>Oyun Temelli Yaklaşımda Kullanılan Oyun Türleri ve Örnekleri</i>	<i>86</i>
2.1.4. <i>Oyun Temelli Yaklaşımın Avantaj, Dezavantajları ve Sınırlamaları.....</i>	<i>87</i>
2.1.5. <i>Oyun Temelli Yaklaşımların Aileler İçin Önemi ve Ailelerin Bu Yaklaşımları Desteklemesi.....</i>	<i>88</i>
2.2. Teknoloji Temelli Aile Yaklaşımı	89
2.2.1. <i>Teknolojinin Okul Çağı Çocuklarında Gelişim ve Ruh Sağlığı Üzerine Etkileri.....</i>	<i>89</i>
2.2.2. <i>Teknolojinin Ergenlerde Gelişim ve Ruh Sağlığı Üzerine Etkileri</i>	<i>89</i>
2.2.3. <i>Teknolojinin Çocuk ve Ergenlerde Fiziksel Sağlık Üzerine Etkileri</i>	<i>90</i>
2.2.4. <i>Nelere Dikkat Edilmeli?.....</i>	<i>90</i>
2.3. Anne-Baba Çocuk İlişkisinde Diyalog Temelli Yaklaşım	92
2.3.1. <i>Ebeveynlik Rolü</i>	<i>93</i>
2.3.2. <i>Diyalog Temelli Yaklaşım Modeli Örneği.....</i>	<i>94</i>
2.3.3. <i>Ebeveyn-Çocuk İlişkisinde Diyalogcu Olmayan ve Benlik Saygısını Zedeleyen Ebeveyn Müdahaleleri.....</i>	<i>94</i>
2.3.4. <i>Bu Tarz Yaklaşımlarda Bulunan Ebeveynlerle Çalışırken Neler Yapılmalı?.....</i>	<i>97</i>
SONUÇ	100
KAYNAKLAR	100

6. Bölüm

Oyun ve Öğrenme.....	103
-----------------------------	------------

Doç. Dr. Satı Doğan, Arş. Gör. Dr. Emine Cincioğlu

GİRİŞ.....	104
-------------------	------------

1. ÇOCUK VE OYUN	104
-------------------------------	------------

1.1. Oyun Kuramları	104
1.1.1. <i>Klasik Oyun Kuramları</i>	<i>105</i>
1.1.2. <i>Çağdaş Oyun Kuramları</i>	<i>105</i>
1.1.3. <i>Diğer Oyun Kuramları</i>	<i>108</i>
1.2. Oyun Çeşitleri.....	108
1.2.1. <i>Öz Yapılarına Göre Oyunlar.....</i>	<i>108</i>
1.2.2. <i>Oynandığı Yere Göre Oyunlar</i>	<i>109</i>
1.2.3. <i>Araç Destekli Oynamaya Göre Oyunlar.....</i>	<i>109</i>
1.3. Oyun Malzemeleri	110
1.4. Çocuk Gelişiminde Oyunun Yeri.....	112

1.4.1. Bilişsel Gelişime Etkisi	112
1.4.2. Dil Gelişimine Etkisi	113
1.4.3. Yaratıcılık Gelişimine Etkisi	113
1.4.4. Duygusal Gelişime Etkisi	114
1.4.5. Sosyal Gelişime Etkisi.....	114
1.4.6. Psikomotor Gelişime Etkisi	115
1.4.7. Fiziksel Gelişime Etkisi	116
2. OYUNUN TERAPÖTİK AMAÇLI KULLANIMI.....	116
2.1. Oyunun Değerlendirme Aracı Olarak Kullanımı	116
2.2. Oyunun Tedavi Amaçlı Kullanımı.....	117
2.2.1. Oyun Terapisi ve Özellikleri.....	117
2.2.2. Oyun Terapisinde Kullanılan Kuramsal Yaklaşımlar	119
2.2.3. Çocuk Psikodraması ve Oyun.....	121
3. OYUNUN TERAPÖTİK KULLANIMINDA HEMŞİRENİN YERİ	122
SONUÇ	126
Okuma ve İnceleme Önerileri, İnternet Bağlantıları	126
KAYNAKLAR	127

7. Bölüm

Çocuk ve Ergende Kriz ve Krize Müdahale	131
<i>Dr. Öğr. Üyesi Burcu Özkul, Dr. Ayşe Aksoy</i>	
GİRİŞ.....	132
1. KRİZİN TANIMI VE ÖZELLİKLERİ	132
1.1. Krizin Tanımı.....	132
1.2. Krizin Özellikleri.....	132
1.3. Kriz Türleri.....	133
2. KRİZİN AŞAMALARI	135
3. KRİZİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER	136
4. KRİZE MÜDAHALE.....	137
4.1. Krize Müdahale Adımları	138
4.1.1. Değerlendirme	138
4.1.2. Terapötik Müdahalenin Plânlanması	139
4.1.3. Terapötik Müdahalelerin Uygulanması.....	139
4.1.4. Krizin Çözümünün Değerlendirilmesi ve Geleceğe Yönelik Plân Oluşturmak	140
5. ÇOCUKLAR VE ERGENLER İÇİN KRİZ MÜDAHALESİ.....	141
5.1. Fiziksel Güvenlik	141
5.2. Psikolojik Güvenlik	142
5.3. Güvence Sağlamak.....	142
SONUÇ	143
KAYNAKLAR	143

8. Bölüm

Çocuğa ve Ergene Yönelik Kötü Muamele..... 145

Doç. Dr. Gülseren Çıtak Tunç, Dr. Öğr. Üyesi Nurten Gülsüm Bayrak

GİRİŞ..... 146

1. ÇOCUK İHMAL ve İSTİSMARI KAVRAMI 146

2. ÇOCUK İHMAL ve İSTİSMARI TÜRLERİ 147

2.1. Fiziksel İstismar 147

2.1.1. Sarsılmış Bebek Sendromu 148

2.1.2. Münchhausen by Proxy Sendromu 149

2.2. Duygusal İstismar 150

2.3. Cinsel İstismar 150

2.3.1. Ensest 151

2.3.2. Pedofili 151

2.4. Ekonomik İstismar 151

2.5. Çevrimiçi/Online/Sanal İstismar 152

2.6. İhmal 152

3. ÇOCUK İHMAL ve İSTİSMARI İLE İLGİLİ RİSK FAKTÖRLERİ 153

4. İHMAL VE İSTİSMARIN ETKİLERİ 154

4.1 Çocuk Üzerindeki Etkileri 154

4.1.1. Fiziksel Etkiler 155

4.1.2. Emosyonel Etkiler 155

4.1.3. Davranışsal Etkiler 155

4.1.4. Cinsellik Üzerine Etkileri 155

4.1.5. Mali Etkileri 156

5. KORUYUCU VE ÖNLEYİCİ MÜDAHALELER..... 156

5.1. Psikiyatri Hemşiresinin Rol ve Sorumlulukları 158

5.1.1. Koruyucu Alanda Rol ve Sorumluluklar 158

5.1.2. Tedavi Edici Alanlarda Rol ve Sorumluluklar 159

SONUÇ 161

KAYNAKLAR 161

9. Bölüm

Türkiye’de Çocuk Ergen Ruh Sağlığı Açısından Dezavantajlı Gruplar..... 167

Arş. Gör. Bil. Uzm. Cennet Kara Özçalık, Dr. Yasemin Yalçın Akman,
Doç. Dr. Nalan Gördeles Beşer

GİRİŞ..... 168

1. KURUM BAKIMI ALTINDA OLAN ÇOCUK VE ERGENLER..... 168

2. ERKEN YAŞTA EVLİLİK VE GEBELİKLER..... 171

3. EVSİZ ÇOCUK VE ERGENLER..... 172

4. MÜLTECİ YA DA GÖÇMEN ÇOCUK VE ERGENLER	174
5. SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUK.....	176
6. ÇALIŞAN ÇOCUKLAR.....	178
SONUÇ	180
KAYNAKLAR	181

10. Bölüm

Bağımlılığı Önleme	189
<i>Bil. Uzm. Hilal Kara, Arş. Gör. Bil. Uzm. Arif Özparlak, Dr. Öğr. Üyesi Dudu Karakaya</i>	
GİRİŞ.....	189
1. ÇOCUKLUK VE ERGENLİK DÖNEMİ VE BAĞIMLILIK.....	190
1.1. Çocuk ve Ergende Bağımlılık Sorunu	190
1.2. Çocuk ve Ergende Bağımlılıkla İlişkili Risk Faktörleri ve Koruyucu Faktörler	192
2. ÇOCUK VE ERGENLERDE BAĞIMLILIĞI ÖNLEMENE YÖNELİK PROGRAMLAR.....	195
2.1. Çocuk ve Ergenlerde Bağımlılığı Önlemeye Yönelik Programların Temel İlkeleri	195
2.2. Çocuk ve Ergenlerde Bağımlılığın Önlenmesine Yönelik Programlar	196
2.2.1. Okul Temelli Programlar.....	196
2.2.2. Aile Temelli Programlar.....	199
2.2.3. Toplum Temelli Programlar	201
SONUÇ	202
Okuma ve İnceleme Önerileri, İnternet Bağlantıları	203
KAYNAKLAR	203

11. Bölüm

Okul Ortamında Ruh Sağlığı.....	209
<i>Doç. Dr. Funda Gümüş, Dr. Öğr. Üyesi Kübra Tan</i>	
GİRİŞ.....	209
1. OKUL ORTAMINDA RUH SAĞLIĞININ ÖNEMİ	210
2. OKULDA RUH SAĞLIĞINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER.....	210
3. OKULLA İLİŞKİLİ SORUNLAR	210
3.1. Okul Reddi	211
3.2. Akran Zorbalığı.....	212
3.3. Öğrenme Güçlüğü.....	214
3.4. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu (DEHB)	215
4. SAĞLIKLI OKUL ORTAMI OLUŞTURMA	216
4.1. Okul Ortamında Ruh Sağlığını Koruma ve Geliştirme	217

4.2. Okul Ortamında Kriz Müdahalesi ve Destek	219
SONUÇ	220
KAYNAKLAR	220

12. Bölüm

Ailede Kronik Hastalık ve Çocuk.....	223
---	------------

Arş. Gör. Dr. Eda Albayrak Günday, Öğr. Gör. Dr. Nesrin Çunkuş Köktaş, Prof. Dr. Gülseren Keskin

GİRİŞ.....	224
-------------------	------------

1. HASTA ÇOCUK-ERGEN	224
-----------------------------------	------------

1.1. Fiziksel Hastalığı Olan Çocuk ve Ergen.....	224
--	-----

1.1.1. Onkolojik Hastalıklar	224
------------------------------------	-----

1.1.2. Nefrolojik Hastalıklar	225
-------------------------------------	-----

1.1.3. Kalp Hastalıkları	226
--------------------------------	-----

1.1.4. Solunum Sistemi Hastalıkları	226
---	-----

1.2. Ruhsal Hastalığı Olan Çocuk ve Ergen.....	227
--	-----

1.2.1. Otizm Spektrum Bozukluğu	227
---------------------------------------	-----

1.2.2. Dikkat Eksikliği/Aşırı Hareketlilik Bozukluğu (DEHB).....	228
--	-----

1.2.3. Şizofreni	229
------------------------	-----

1.2.4. İki Uçlu (Bipolar) ve İlişkili Bozukluklar	230
---	-----

1.2.5. Kaygı (Anksiyete) Bozuklukları	231
---	-----

1.2.6. Depresyon Bozuklukları	231
-------------------------------------	-----

2. HASTA EBEVEYN	232
-------------------------------	------------

2.1. Fiziksel Hastalığı Olan Ebeveyn	232
--	-----

2.1.1. Onkolojik Hastalıklar	232
------------------------------------	-----

2.1.2. Nefrolojik Hastalıklar	232
-------------------------------------	-----

2.1.3. Kalp Hastalıkları (KKY)	233
--------------------------------------	-----

2.1.4. Solunum Sistemi Hastalıkları	233
---	-----

2.1.5. Fiziksel Kronik Hastalıkların Çocuk ve Ergenler Üzerindeki Etkileri	233
--	-----

2.2. Ruhsal Hastalığı Olan Ebeveyn	235
--	-----

2.2.1. Psikotik Bozukluklar ve Duygudurum Bozukluğu	235
---	-----

2.2.2. Depresyon ve Anksiyete Bozuklukları	236
--	-----

2.2.3. Madde ile İlişkili Bozukluklar ve Bağımlılık Bozuklukları	236
--	-----

SONUÇ	237
--------------------	------------

KAYNAKLAR	237
------------------------	------------

13. Bölüm

Damgalama ve Damgalamayla Mücadele Stratejileri	243
--	------------

Doç. Dr. Oya Sevcan Orak, Öğr. Gör. Rahime Atakoğlu Yılmaz

GİRİŞ.....	244
-------------------	------------

1. DAMGALAMA (STİGMA)	245
1.1. Tanım	245
1.2. Damgalamanın Tarihsel Gelişimi	246
1.3. Psikanalitik Açıdan Damgalama	247
1.4. Damgalama ile İlişkili Kuramlar	247
1.4.1. Etiketleme Kuramı	247
1.4.2. Yükleme Kuramları	248
1.4.3. Sosyal Kimlik Kuramı	249
1.4.4. Sosyal Temsil Kuramı	249
1.5. Damgalamanın Bileşenleri	249
1.5.1. Toplumsal Damgalama	249
1.5.2. İçselleştirilmiş Damgalama	249
1.5.3. Yapısal Damgalama	250
1.5.4. Kurumsal Damgalama	250
1.5.5. Örgütsel Damgalama	250
1.5.6. Hissedilen Damgalama	250
2. RUHSAL HASTALIK VE DAMGALAMA	250
2.1. Damgalamayı Etkileyen Faktörler	250
2.2. Damgalamanın Nedenleri	252
2.3. Damgalamanın Etkileri	252
3. ÇOCUK VE ERGEN RUH SAĞLIĞI AÇISINDAN DAMGALAMA.....	253
3.1. Ruhsal Hastalığa Sahip Çocuk ve Ergenlerde Damgalanma.....	253
3.2. Damgalamada Risk Faktörleri.....	254
3.3. Aile Bireylerinin Damgalanması	255
4. DAMGALAMA İLE MÜCADELE STRATEJİLERİ	256
4.1. Damgalama ile Mücadele.....	256
4.2. Damgalanmayla Mücadelede Psikiyatri Hemşiresinin Rolü	257
5. OLGU ÖRNEKLERİ.....	258
SONUÇ	261
KAYNAKLAR	262

14. Bölüm

Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığına İlişkin Yasal ve Etik Konular..... 267

Dr. Öğr. Üyesi Belgin Varol, Arş. Gör. Dr. Gülsenay Taş Soylu

GİRİŞ..... 268

1. ÇOCUK VE ERGEN RUH SAĞLIĞI HEMŞİRELİĞİNDE YASAL KONULAR

1.1. Anayasa	268
1.2. Milletlerarası Sözleşme-Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (Convention on the Rights of the Child).....	269
1.3. Türk Medeni Kanunu	269
1.4. Türk Ceza Kanunu	270

1.5. Sosyal Hizmetler Kanunu	271
1.6. Çocuk Koruma Kanunu	272
1.7. Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun	272
1.8. Ulusal ve Uluslararası Strateji ve Politika Belgeleri.....	272
2. ÇOCUK VE ERGEN RUH SAĞLIĞI HEMŞİRELİĞİNDE ETİK KONULAR	273
2.1. Tedavi ve Bakımda Etik Konular	274
2.2. Eğitimde Etik Konular	276
2.3. Araştırmada Etik Konular	276
SONUÇ	277
KAYNAKLAR	278

15. Bölüm

Çocuk ve Ergende Ruh Sağlığını Güçlendirme Temelli Uygulamalar	281
---	------------

Doç. Dr. Burcu Arkan, Dr. Hatice Dayılar Candan

GİRİŞ.....	281
1. ÇOCUK VE ERGENLERİ GÜÇLENDİRMEDE OKUL TEMELLİ PROGRAMLAR.....	282
1.1. Çocuk ve Ergenleri Güçlendirmede Okul Temelli Programların Önemi ve Uygulanması	282
1.2. Okul Temelli Programların Uygulama Yaklaşımları	284
1.2.1. Sınıf Temelli Beceri Eğitimi	284
1.2.2. Bütüncül Okul Yaklaşımı	285
1.2.3. Hedeflenen Müdahaleler.....	286
1.3. Çocuk ve Ergenleri Güçlendirmede Okul Temelli Programların Genel İlkeleri.....	287
2. ÇOCUK VE ERGENLERİ GÜÇLENDİRMEDE EBEVEYN TEMELLİ PROGRAMLAR.....	288
2.1. Ebeveyn Eğitimi Programlarının Önemi ve Amaçları	288
2.2. Kanıta Dayalı Ebeveyn Eğitimi Programları	290
2.2.1. Tek Bir Yaş Aralığında Çocuğu Olan Ebeveynlere Yönelik Programlar	290
2.2.2. Farklı Yaş Aralığında Çocuğu Olan Ebeveynlere Yönelik Programlar	294
2.2.3. Multifaktöriyel Ebeveyn Eğitimi Programları	298
SONUÇ	303
KAYNAKLAR	303

Çocuk Ergen Ruh Sağlığının Temelleri

1. Bölüm

Doç. Dr. Nurgül Özdemir, Dr. Öğr. Üyesi Vesile Adıgüzel

Bölüm İçeriği

GİRİŞ

1. DÜNYA'DA ÇOCUK ERGEN RUH SAĞLIĞININ TARİHSEL GELİŞİMİ
2. TÜRKİYE'DE ÇOCUK ERGEN RUH SAĞLIĞININ TARİHSEL GELİŞİMİ
3. DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE ÇOCUK ERGEN RUH SAĞLIĞI HEMŞİRELİĞİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ
4. TEMEL KAVRAMLAR: ÇOCUKLUK DÖNEMİ
4.1. Çocukluk Dönemini Ele Alan Kuramlar
5. TEMEL KAVRAMLAR: ERGENLİK DÖNEMİ
5.1. Ergenlik Dönemini Ele Alan Kuramlar

SONUÇ

KAYNAKLAR

Öğrenme Hedefleri

Bu bölümün sonunda okuyucular,

- ✓ Birey Dünya' da ve Türkiye' deki çocuk ergen ruh sağlığı gelişimi hakkında bilgi sahibi olabilir,
- ✓ Çocukluk ve ergenlik dönemleri hakkında bilgi sahibi olabilir,
- ✓ Çocukluk ve ergenlik dönemlerine ait kuramlar hakkında bilgi sahibi olabilir.

Anahtar Kelimeler

Çocuk-Ergen Ruh Sağlığı, Kuramlar, Ruh Sağlığı, Ruh Sağlığı Hemşireliği

GİRİŞ

1. DÜNYA'DA ÇOCUK ERGEN RUH SAĞLIĞININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Çocuk psikiyatrisinin tarihi bir bilgi bütünü olarak çocukluk tarihiyle bağlantılıdır. Çocukluğu ayrı bir gelişim dönemi olarak kabul etmek, çocuk psikiyatrisini bir disiplin olarak kabul etmenin ön koşuludur. Dolayısıyla çocuk psikiyatrisinin tarihi; çocuk yetiştirme uygulamaları, çocuğun toplumdaki yeri, çocuk adaleti ve eğitimi gibi tıp dışı alanlarla iç içe geçmiştir. 19. yüzyıldan önceki çocukluk

içselleştirir. Aynı zamanda klitoris penise benzetilerek bu dönemde nasıl erkekler iğdiş edilmekten korkarsa, kız çocukları da genital organlarının zarar görmesinden ya da yok edilmesinden korkmaktadır. Kız çocuklarında, babası ve diğer erkekler gibi bir penise sahip olamadığı için kıskançlık duygusu yaşamaktadır. Freud, bu kıskançlığın, kızın anatomik olarak erkeklerden farklı olduğunu fark etmesinden kaynaklandığını savunmaktadır.⁸ Fallik dönemde Oedipus veya Electra kompleksleri gibi çatışmaların çözülmemesinin yetişkinlikte cinsellikle ilgili ve ilişki sorunlarına yol açabileceği Freud tarafından önemle vurgulanmaktadır.

1.4. Gizil Dönem

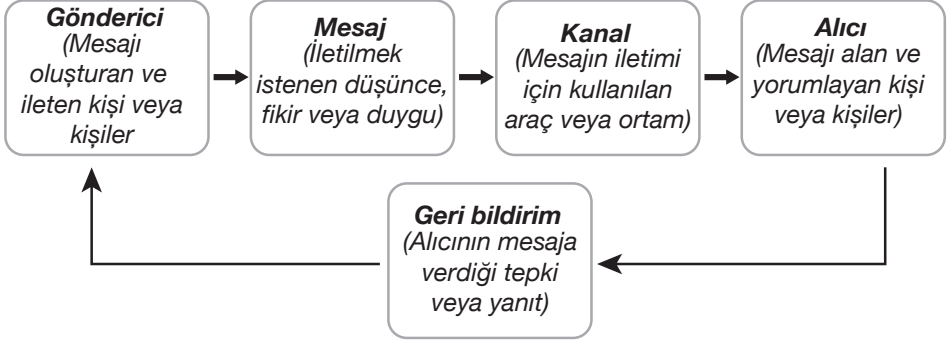
Psikoseksüel Kurama göre altı yaştan ergenliğe kadar olan gizil dönemde çocuğun cinsel dürtülerinde bir azalma, sosyal ve entelektüel faaliyetlere odaklanma meydana gelmektedir. Çocuklar aynı cinsiyetten akranlarıyla daha fazla etkileşime girdikçe, bu aşamada libido nispeten uykuya dalmış olur. Çocuk, dikkatini aile dışında kişilere ve arkadaşlıklara odaklayarak gizlilik aşamasına girer.¹² Biyolojik dürtüler geçici olarak susturulur ve çocuk dikkatini daha geniş bir arkadaş dünyasına yönlendirir. Çocuk arkadaş edinebilirse kendine güven duygusu kazanır. Aksi takdirde, çocuk bir yetişkin olarak bile yalnız kalmaya veya başkalarından çekinmeye devam edebilir.^{6,9}

1.5. Genital Dönem

Ergenlikten yetişkinliğe kadar olan bu dönemde, ergen cinsellik ve üreme konularıyla daha çok ilgilenmektedir. İgi bu dönemde karşı cinsle geçmiştir. Bu dönemde ergenin hormon seviyeleri yükselmekte, cinsel dürtüleri güçlü hale gelmektedir. Ergenin bu dönemde, zarar verici eylemlerden uzak durarak bu dürtülerle mantıklı düşünmesine yardımcı olacak egoya güvenmesi beklenmektedir. İdi, sadece süperego ile dengelemek bu dürtüler hakkında suçlu hissetmeye yol açabilir. Bu sebeple bu dönemde egonun güçlenmesi ve dürtüleri yönetmesi önemlidir.^{6,7}

2. BİLİŞSEL GELİŞİM KURAMI

Biliş; düşünme, yargılama, bellek, dikkat gibi süreçleri ifade etmektedir. Bilişsel gelişim ise, bu süreçlerdeki uzun vadeli değişiklikler ve gelişmelerdir. İsviçreli psikolog Jean Piaget Bilişsel Gelişim Kuramı'nda çocukların zihinsel süreçler yoluyla aktif olarak dünya anlayışlarını nasıl inşa ettiklerine ve düşüncelerinin zaman içinde nasıl geliştiğine odaklanmaktadır. Piaget, insanların içinde yaşadıkları fiziksel ve sosyal çevrelerine uyum sağladıklarını, böylelikle öğrenmenin özümseme ve kavramları yeniden uyarılma etkileşimiyle ilerlediğini savunmaktadır. Bu durumunun yalnızca kısa vadeli öğrenmeyi değil, aynı zamanda uzun vadeli gelişimsel değişimi de destekleyeceği Piaget tarafından savunularak bu düşünce Bilişsel Kuramın temelini oluşturmuştur.¹⁴ Çocukları yakından gözlemledikten sonra Piaget, bilişin doğumdan ergenliğin sonuna kadar farklı aşamalardan geçtiğini kuramında öne sürmüştür. Piaget, her bireyin kendine özgü öğrenme yetenekleri olan bir yaş aralığıyla bilişsel gelişimde ilerlediği dört aşama belirtmiştir.⁵ Bu aşamalar;

Şekil 5.1: İletişim ögeleri¹¹

1.4. İletişim İlkeleri

İletişim ilkeleri, etkili iletişim kurabilmek için temel ilkeleri açıklar. İletişim sürecinde bu ilkelerin doğru bir şekilde uygulanması, iletişimin verimli ve sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesine yardımcı olabilir.¹¹

- *İletişimde Açıklık İlkesi*, mesajın açık, anlaşılır ve net olması gerektiğini ifade eder. Mesajda yer alan herhangi bir belirsizlik veya muğlaklık, iletişimin doğru bir şekilde anlaşılmasını engelleyebilir.
- *Dürüstlük İlkesi*, iletişimde doğru ve dürüst olmayı ifade eder. Yalan söylemek veya gerçekleri çarpıtmak, karşınızdaki kişinin size olan güvenini zedeleyebilir ve iletişimin bozulmasına neden olabilir.
- *Dinleme İlkesi*, iletişim sürecinde dinlemenin önemini vurgular. İletişim sadece konuşmakla yapılmaz, aynı zamanda dinlemek de önemlidir. Karşınızdaki kişinin ne söylediğini dinleyerek anlamaya çalışmak, doğru anlaşılmanın sağlanmasına yardımcı olur.¹¹
- *Karşılıklılık İlkesi*, iletişim sürecinde karşılıklı etkileşimin önemini ifade eder. İletişim tek taraflı olmamalı, karşılıklı etkileşim içinde gerçekleşmelidir.
- *Sözlü İletişim İlkesi*, iletişim sürecinde kullanılan sözcüklerin ve dilin önemini vurgular. Mesajın doğru şekilde iletilmesi için kullanılan dilin doğru, anlaşılır ve uygun olması gerekmektedir.
- *Sözsüz İletişim İlkesi*, iletişim sürecinde sözsüz sinyallerin önemini ifade eder. Beden dilinin, jest ve mimiklerin, tonlama ve ses yüksekliği gibi faktörlerin mesajın anlaşılmasında önemli bir rol oynadığı unutulmamalıdır.¹²

Bu ilkelerin doğru bir şekilde uygulanması, etkili iletişimin sağlanmasına ve iletişim sürecinin verimli bir şekilde gerçekleştirilmesine yardımcı olabilir.

1.5. İletişim Engelleri

İletişim sürecinde birçok engel mevcuttur. Bu engeller, doğru anlaşılmanın önünde engel oluşturarak iletişimi zorlaştırabilir. Bu alt başlık altında iletişim engelleri olan dil ve kültür farklılıkları, önyargılar, sesli ve sessiz iletişim gibi engeller açıklanmaktadır.

toz boya, farklı büyüklük ve kalınlıkta fırçalar, renkli kağıtlar, atık kumaş-kâğıt-ip-talaş-yumurta kabuğu gibi kolaj malzemeleri, tahta ve plastik baskı kalıpları, baskı malzemesi olarak kullanılabilecek makarna-yaprak-havuç-patates-ağaç parçaları, çocuk için uygun büyüklükte-ucuz reproduksiyonlar, uygun yükseklikten asılan sarkaçlar.

- **Çocuğun kavrayışını geliştiren/uyaran malzemeler;** tahta-mıknatıslı-çirtçirtli harf ve sayılar, harf ve sayıları içeren lastik mühürler, basit sözcüklerin yazılacağı karton fişler, eski dergi ve resimleri yapıştırıp kendi kitabını oluşturabileceği malzemeler, yap-bozlar, domino, eşleştirme malzemeleri, kara tahta gibi okuma ve konuşmayı geliştiren araçlar. Renkli çubuklar, mozaik geometrik biçimler, tahta oyuncak saat veya saati öğrenebileceği tahta küpler gibi matematik kavramlarını geliştiren malzemeler. Mıknatıs, karınca, ayna, taş-yaprak-kuru meyve-sebze-deniz kabuğu koleksiyonu, doğayla ilgili çocuk kitapları-plaklar-kasetler gibi doğa bilimleriyle ilgili malzemeler. Müzik ve dans becerisini uyaran ritim araçları, müzik aletleri-araçları vb.¹¹

1.4. Çocuk Gelişiminde Oyunun Yeri

Oyun çocuğa çeşitli duygular yaşatır, çocuğun kendini fark etmesini sağlar, benliğini dışa vurmaya yardımcı aktiviteler sunar, fiziksel, duygusal, bedensel, sosyal ve psikolojik gelişimine yardımcı olur.²⁹ Çocuk kavramları, cisimleri, toplumsal kuralları, haklarını, mücadele etmeyi ve daha birçok bilgi ve beceriyi oyun içinde algılar, anlar, öğrenir ve geliştirir.³ Gelişim alanlarının hemen tamamına katkı sunan oyun, çocuk gelişiminin bir bütün olarak sürdürülmesinde önemli bir yere sahiptir.⁵ Bu doğrultuda, çocuğun sağlıklı büyüme ve gelişmesi için, beslenme, barınma, bakım, sevgi gibi temel ihtiyaçların yanında, oyun ihtiyacı üzerinde önemle durulmalıdır.²⁹

1.4.1. Bilişsel Gelişime Etkisi

Çocukta bilişsel gelişimin oyunla başladığı söylenebilir.²² Oyun ile düşünce tarzı, sınıflandırma becerisi, önceki bilgilerin yeni bilgilere entegrasyonu gibi bilişsel süreçler arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır. Çocuk oyun aracılığı ile karar verme, girişkenlik, ilişkileri başlatma ve geliştirme, mantık yürütme, eleştirel düşünme, problem çözme, seçim yapma, empati, iş birliği, öz-kontrol, sosyal katılım ve kurallara uyma gibi becerileri öğrenir.^{5,30} Oyun çocuğun bilişsel gelişimini yansıtan bir gösterge ve bilişsel gelişimini destekleyen bir araç olarak kullanılabilir.³¹ Çocuğun yaşı ilerledikçe oyun etkinlikleri, okuma-yazma sürecine giriş olarak sayılabilir. Oyun ve oyuncak, çocukta üretici düşünmenin gelişimine fayda sağlamaktadır.¹¹ Örnek bir oyun:

yapmak ve oyun oynamak için yeterince zaman ayırmasına engel olarak kaygılanmalarına yol açabilir.⁵⁷

Ebeveynler çocuklarına teşhisleri hakkında doğru, güncel ve kısa bilgiler sağlamalıdır. Ebeveynler ve çocuk/ergen, hastalık teşhisi hakkında konuşmaktan çekinebilir, birbirlerini korumaya çalışabilir veya tatsız tartışmalardan tamamen kaçınabilirler. Bu ailelere grup danışmanlığı, aile terapisi ve aile danışmanlığı gibi müdahale yöntemleri uygulanabilir. Ergenlik çağında çocukları olan aileler için, ergenlerin artan sorumluluklar üstlenmesini istemek yerine, ev işleri ve aile sorumlulukları ile ilgili rolleri açıkça tartışmak, ergenlerin hissettiği yükün azaltılmasına yardımcı olabilir. Bakıcılara rahatlama sağlamak için bazı evde sağlık hizmetlerini teşvik etmek, ergen çocuklara kendi ilgi alanlarını takip etmeleri ve sosyal ağlarını geliştirmeye devam etmeleri için zaman tanımak yararlı olabilir.⁵³

2.2. Ruhsal Hastalığı Olan Ebeveyn

2.2.1. Psikotik Bozukluklar ve Duygudurum Bozukluğu

Şizofreni, bireyin düşünce, duygu ve davranışlarında sorunlara yol açan, gerçeği sınama yeteneğini bozan, bireyi sosyal yaşamdan uzaklaştıran, duyu varsanılları ve hezeyanlar ile karakterize ruhsal kronik bir hastalıktır. Öte yandan, yapısal, genetik, bilişsel ve semptomatik açıdan şizofreniye benzer bir diğer ruhsal hastalık ise bipolar bozukluk (iki uçlu duygudurum bozukluğu)tur.⁶² Şizofreni ve bipolar bozukluk nüks ve relapslarla giden, yaşam boyu devam eden, bireyin kendisinde, ailesinde ve sosyal çevresinde çok yönlü yıkımlara yol açabilen ve ağır bir yük oluşturan ruhsal bozukluklardır.⁶³ Aile üyelerinden biri olan ebeveynde ruhsal hastalık tanısı bulunması ise, hem çocuk hem de ebeveyn için oldukça sıkıntılı yaşam süreci oluşturabilmektedir. Yapılan bir çalışmada, şizofreni tanısı alan ebeveynlerin değişen aile sürecinden en fazla çocukların etkilendiği bildirilmektedir.⁶⁴

Şizofreni/bipolar bozukluk tanılı ebeveynlerin çocuklarında oldukça zorlu ve travmatik yaşam deneyimleri görülmektedir. Ayrıca bu çocuklar oldukça savunmasız olup, duygusal, sosyal, davranışsal ve bilişsel sorunlar yaşayabilmektedir.⁶⁵ Yapılan bir çalışmada, çocukların duygusal ve sosyal alanlardaki yaşam kalitelerinin düştüğü, ebeveynleri tarafından istismar ve ihmale uğrama risklerinin arttığı bildirilmektedir.⁶⁶ Ebeveyninde ruhsal hastalık bulunmasının tüm olumsuz etkilerine rağmen, bazı çocuk/ergenlerin, bu zorlu yaşam deneyimlerine karşı hayatta kalabilmek için sorumluluk sahibi oldukları, olgunlaştıkları, güçlendikleri ve problem çözme becerilerinin geliştiğine dair sonuçlar bulunmaktadır.⁶⁵

Ebeveyninde ruhsal hastalık bulunan çocukların en sık yaşadıkları duygusal tepkilerin sırasıyla korku, utanma, üzüntü ve umutsuzluk olduğu bilinmektedir. Hasta olan ebeveynin manik/psikotik atak sırasındaki saldırgan davranışları karşısında, çocukların hastalığın kendilerine geçme ve ebeveynine kötü bir şey olacak düşüncesi günlük yaşamlarında en sık ve yoğun yaşadıkları korku sebepleridir.^{58,59} Ebeveyn-çocuk arasındaki güvensiz bağlanma ilişkisi, ebeveynlik rolünde zorlanma, sevgi ve şefkat eksikliği, çocuğa yönelik bakım ihmali, ebeveyn-çocuk

Resim 13. 3: Okulda çocuğum (Bu bölüm içindeki resimler katılımcılardan onay alınarak kullanılmıştır)

tarafından da olumsuz tutum ve davranışlara maruz kalabilmesi süreci oldukça yıkıcı hale getirmektedir. Bu nedenle psikiyatri hemşirelerinin ruhsal hastalık tanısı olan çocuk ve ergen de dâhil olmak üzere, toplumda çocuk ve ergenle karşılaşan meslek gruplarına, ebeveynlere, üniversite öğrencilerine ve gençlere yönelik eğitim ve farkındalık çalışmaları yürütmesi, damgalayıcı tutum, davranış, dil gibi unsurları protesto edici faaliyetlerde öncü olmaları önerilmektedir.

KAYNAKLAR

1. Gray, A.J. (2002). Stigma in psychiatry. Journal of the royal society of medicine, 95(2):72-6.
2. Özmen, S., Erdem, R. (2018). Damgalamanın kavramsal çerçevesi. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 23 (1), 185-208. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduiibfd/issue/52998/702901>
3. Türk Dil Kurumu Sözlükleri. <https://sozluk.gov.tr/> Erişim tarihi: 21.06.2023
4. Uz, S.,Kaya, K. (2018). Otizmlı Çocuklara ve Ailelerine Yönelik Damgalama/Stigmatization of Children with Autism and Their Parents. Journal of History Culture and Art Research, 7(1), 663-683.
5. Goffman, E. (2014). Damga, Çev. Geniş Ş., Ünsaldı L. Ü. & Ağırnaslı S.N., Ankara: Heretik Yayıncılık, 30-31, 167-172